

21. Yüzyılda Hak ve Özgürlük Hareketleri ve Anayasa Mahkemelerinin Rolü

*Dr. Mohamed Achargui**

Türk Anayasa Mahkemesi'nin Sayın Başkanı,
Anayasa Mahkemelerinin ve Anayasa Konseylerinin Sayın Başkanları,

Öncelikle, Türk Anayasa Mahkemesi'nin 50. kuruluş yıldönümünü kutlamak için yapılan bu güzel etkinliğe beni de davet ettiğiniz için en samimi teşekkürlerimiz sunmak istiyorum.

Bu vesileyle, Türk Anayasa Mahkemesi'ne en kalbî tebriklerimi iletiyorum ve yürütmekte olduğu asil ve onurlu görevde başarılarının devamını diliyorum.

Bu yıldönümünü kutlarken sempozyum için seçtiğiniz konu, "21. Yüzyılda Hak ve Özgürlük Hareketleri ve Anayasa Mahkemelerinin Rolü", hepimiz için önceliklerimizin merkezinde yer alan bir konudur. Bütün dünyada yüksek anayasa yargısına verilen görev ve yetkiler dikkate alındığında, bugün yüksek mahkemelerin temel hak ve özgürlüklerin korunması alanındaki işlevi her zaman olduğundan daha çok öne çıkmaktadır. Temel hak ve özgürlüklerin giderek artan biçimde ulusal anayasalarda güvence altına alınması, Anayasa Mahkemelerinin ve Anayasa Konseylerinin bu işlevini daha da önemli hale getirmektedir.

Fas, 1962 Anayasası'ndan bu yana temel hak ve özgürlüklerin hukuki niteliğini kabul etmiş ve Yüksek Mahkeme bünyesinde bir anayasa yargısı

* Fas Krallığı Anayasa Konseyi Başkanı

bölümü oluşturmuştur. Bu açıdan bakıldığında, Fas'ın 21. yüzyılın başındaki hak ve özgürlükler hareketine hiç de yabancı olmadığı görülür.

Fas'ta 1 Temmuz 2011 tarihinde yapılan halkoylaması ile yeni bir Anayasa kabul edilmiştir. Yeni Anayasada, aynı 1992 ve 1996 tarihlerinde kabul edilen anayasal metinlerde olduğu gibi Fas'ın "evrensel insan haklarına bağlılığı" teyit edilmektedir. Anayasa'ya göre, Fas Devleti, "insan haklarının ve uluslararası insan hakları hukukunun bütünlüğü ve evrenselliği gözetilerek korunmasını ve geliştirilmesini taahhüt eder."

Yeni Anayasa'da bir bölüm temel hak ve özgürlüklere ayrılmıştır. Bu bölüm, tam bir Yurttaş Hak ve Ödevleri Bildirgesi niteliğindedir. Bu arada, yeni Anayasada, usulüne uygun olarak yürürlüğe konmuş olan uluslararası sözleşmelere ve antlaşmalara ulusal kanunlar karşısında üstünlük tanındığını da belirtmekte yarar vardır.

Yeni Anayasa'da yer verilen hak ve özgürlükler hangileridir ve Anayasa Konseyimizin bu alandaki yaklaşımı nasıldır? Bana ayrılan zamanı dikkate alarak, bu konu hakkında size kısaca bilgi vermeye çalışacağım.

I. Yeni Anayasa İle Kabul Edilen Haklar ve Özgürlükler

2011 Anayasası Fas için hak ve özgürlüklerin anayasal düzeyde tanınması ve koruma mekanizmalarının kurulması açısından büyük bir ilerleme sağlamıştır.

A. Yeni Anayasada temel haklarla ilgili tasniflerden aşına olduğumuz dört nesil hak ve özgürlüğe yer verilmiştir.

1. Birinci nesil hak ve özgürlükler olarak nitelendirilen hak ve özgürlüklerin başında kadın-erkek eşitliği gelir. Daha sonra, yaşama hakkı ve kişi güvenliği koruma altına alınmıştır. Maddi ve manevi varlığın bütünlüğü, zalimce ve insanlık dışı muamele yasağı, insan onuruna aykırı ve aşağılayıcı muamele yasağı, işkence yasağı, keyfi yakalama ve tutuklama yasağı da anayasal güvence altındadır.

Anayasa, aynı şekilde özel hayatın gizliliğini, konut dokunulmazlığını, haberleşmenin gizliliğini; düşünce, kanaat ve ifade özgürlüğünü; bilimsel ve teknolojik araştırma özgürlüğünü; edebiyat ve sanat alanında üretim, yayım ve sergileme özgürlüğünü güvence altına almaktadır.

Aynı şekilde, ülke içinde seyahat ve yerleşme özgürlüğü ile suçsuzluk karinesi ve adil yargılanma hakkı (davacı olma hakkı, savunma hakkı ...) da anayasal güvence altındadır.

Yeni Anayasa'da siyasi haklar da düzenlenmiştir. Bu alanda; toplanma ve barışçıl gösteri yapma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, dernekleşme özgürlüğü, sendika ve siyasi partiye üye olma özgürlüğü güvence altına alınmıştır.

Aynı şekilde; seçme ve seçilme hakkı teyit edilmiştir. Fas'ta ikamete den yabancıların "Fas vatandaşlarına tanınan temel hak ve özgürlüklerden kanunlar çerçevesinde yararlanma hakkı" tanınmış; kanunlar, uluslararası sözleşmeler ve mütekabiliyet ilkesi göz önünde bulundurulmak şartıyla Fas'ta ikamet eden yabancıların yerel seçimlerde oy kullanmasına izin verilmiştir.

Yeni Anayasa'nın siyasi haklar alanındaki en büyük yeniliği, parlamentodaki muhalefete bir "statü" tanınmasıdır. Bu "statü", muhalefete parlamento çalışmalarında ve siyasi hayatta işlevini yerine getirebilmek için çeşitli haklar sağlamaktadır.

Yeni Anayasa metnindeki önemli yeniliklerden biri de yurttaş girişimine yer vermesidir. Yurttaşlar bundan böyle, imza toplayarak kamu kurumlarına ya da yasama organına dilekçe/teklif sunabileceklerdir.

2. İkinci nesil haklara, yani ekonomik, sosyal ve kültürel haklara örnek olarak sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı, sosyal güvenlik, sağlık sigortası; herkes için erişilebilir, modern ve nitelikli bir eğitim alma hakkı, Fas kimliğine bağlılığın ve ulusal değerlerin öğretimine erişme hakkı, yaşanılabilir bir konut hakkı, iş bulma ya da iş kurma konusunda kamu kurumlarından destek alma hakkı, liyakat esasına göre kamu hizmetine girme hakkı sayılabilir. Anayasa'nın 31. maddesine göre, "gerek Devlet gerekse kamu kurumları ve yerel yönetimler bütün yurttaşların bu haklardan eşit biçimde yararlanmasını sağlamak amacıyla bütün imkanlarını seferber edeceklerdir."

Çalışma hakkı da Anayasanın 31. maddesinde güvence altına alınmıştır. Grev hakkı tanınmakla birlikte, bu hakkın kullanma usul ve şartları bir kanunla belirlenecektir.

Yine ekonomik, sosyal ve kültürel haklar çerçevesinde, teşebbüs özgürlüğü ve serbest rekabet güvence altına alınmıştır. Mülkiyet hakkı tanınırken bu hakkın ancak kanunla sınırlandırılabileceği belirtilmiştir.

Anayasa, bu kategori içinde ailenin ve çocuğun korunması ile özel korumaya muhtaç kimselerin durumunu da düzenlemektedir. Anayasanın 32. maddesine göre, “Devlet, ailenin birliğini, düzenini, sürekliliğini sağlamak amacıyla hukuki, sosyal ve ekonomik alanda gerekli yasal düzenlemeleri yaparak aileyi korur.”

3. “Dayanışma hakları” olarak nitelendirilen üçüncü nesil haklara ilişkin olarak öncelikle yukarıda zikredilen 31. maddeyi bir kez daha dikkatlerinize sunmak isterim. Bu maddede, vatandaşların “su”, “sağlıklı bir çevre” ve “sürdürülebilir kalkınma” haklarının hayata geçirilmesi için “Devlet, yerel yönetimler ve bütün kamu kurumları arasında dayanışma” düşüncesine yer verilmektedir.

Yeni Anayasanın 33. maddesinde de ülkedeki bütün kamu kurumları “gençlerin ülkenin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal gelişimine katılımını yaygınlaştırmak ve genelleştirmek” amacıyla gerekli her türlü tedbiri almaya çağrılmaktadır.

Anayasa’nın 5. maddesinde ise üçüncü nesil hakların temelini oluşturan “ortak miras” kavramına yer verilmektedir. Berberiler tarafından kullanılan Amazig dilinin “ayrım gözetilmeksizin bütün Faslıların ortak mirasına ait olduğu” hükme bağlanmaktadır. Aynı şekilde, 35. maddede de bütün ulusa ait olan doğal kaynakların ve gelecek nesillerin haklarının korunmasının bir zorunluluk olduğu üzerinde durulmaktadır.

Anayasada bölgeler ve diğer yerel yönetimlere açıkça tanınan “yerinden yönetim” hakkı da bu çerçevede değerlendirilebilir.

Bütün bu haklar ve özgürlüklere karşılık olarak, Anayasa vatandaşlar için bir kısım ödevler de getirmektedir. Anayasanın 37. maddesine göre, “Her

yurttaş Anayasa'ya saygı göstermek ve kanunlara uymak zorundadır. Yurttaşlar, Anayasanın kendilerine tanıdığı hak ve özgürlükleri sorumluluk ruhu ve yurttaşlık bilinci ile kullanmalıdır.”

4. Son olarak, Fas'ın yeni Anayasasında dördüncü nesil haklar olarak nitelendirilen haklara da yer verildiğini belirtmek gerekir. Teknoloji toplumunun zorunlu kıldığı bu haklar Fas Anayasasında yer bulmuştur. Örneğin; 5. maddede “bilgi toplumu ile bütünleşme” gerekliliğinden söz edilmekte; 27. maddede ise “bilgiye ulaşma hakkı” tanınmaktadır. Bu hakkın kullanılmasıyla ilgili hukuki rejimi Parlatentonun belirlemesi öngörülmüştür.

Temel hakların Anayasa metninde ayrıntılı biçimde sayılması önemli bir ilerlemedir fakat hakların korunması için etkili mekanizmalar oluşturulmadığı sürece bu hak ve özgürlüklerin anayasal düzeyde tanınmasının bir anlamı olmadığı açıktır.

B. Hak ve Özgürlükler İçin Koruma Mekanizmaları

Bu mekanizmaların başında Kral gelir. Anayasaya göre, Kral “yurttaşların hak ve özgürlüklerinin güvencesidir.”

Yeni Anayasa yasama organını güçlendirmekte, kanunla düzenlenebilecek alanları genişletmekte ve temel hak ve özgürlüklerle ilgili düzenlemeleri de yasama işlevine dahil etmekte; yasama organının hükümet üzerindeki denetim yetkisini teyit etmektedir.

Hak ve özgürlüklerin korunmasına destek vermek üzere birçok yeni mekanizma oluşturulmuştur. Bu mekanizmaların amacı temel hak ve özgürlüklerin korunması, iyi yönetim, insani gelişim, sürdürülebilir kalkınma, katılımcı demokrasinin hayata geçirilmesidir. Bu amaçla kurulan mekanizmaların en önemlileri şu şekilde sıralanabilir: Ekonomik ve Sosyal Konsey, İnsan Hakları Ulusal Konseyi, Kamu Denetçiliği (Uzlaştırma) Kurumu, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurumu, Rekabet Kurumu, Ulusal Etik Kurumu, Aile ve Çocuk Danışma Konseyi, Gençlik ve Sivil Toplum Konseyi.

Yeni Anayasanın en büyük yeniliklerinden biri, mevcut Anayasa Konseyi'nin yerini almak üzere bir Anayasa Mahkemesi kurulması ve bu

mahkemeye yeni yetkiler verilmesidir. Bundan böyle, herhangi bir mahkemede görülmekte olan bir davada, uygulanması gereken kanunun Anayasa ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklere aykırı olduğunun taraflarca iddia edilmesi halinde, söz konusu kanun itiraz yolu ile Anayasa Mahkemesi'ne götürülebilecektir.

Yeni kurulan Anayasa Mahkemesi'nin faaliyete geçmesini beklerken, mevcut Anayasa Konseyi'nin 1992 yılından bugüne kadar yerine getirdiği işlev ve yaptığı katkılardan söz etmekte fayda görüyorum.

II. Temel Hak ve Özgürlükler Konusunda Anayasa Konseyi'nin Duruşu

Fas'ta 1990 yılından itibaren başlatılan büyük reform çalışmaları çerçevesinde kurulan Anayasa Konseyi, kendisine verilen yetkiler ve bağımsız statü sayesinde bugüne dek verdiği 847 kararla hukuk devleti ilkesinin yerleşmesi, insan haklarının korunması ve demokrasinin güçlendirilmesi yönünde önemli kuralları ve ilkeleri ortaya koymuştur.

Anayasa Konseyi, verdiği çeşitli kararlar vesilesiyle, temel haklar ve özgürlüklere ilişkin olarak pek çok anayasal ilkeye etkinlik kazandırmıştır. Kişi özgürlüğü ve kanun önünde eşitlik ilkesi bunların başında gelir. Anayasa Konseyi, verdiği kararlarla kamu hizmetine girmede, seçme ve seçilme hakkında, kadın-erkek arasında eşitliğin hayata geçirilmesine katkı yapmıştır. Siyasi haklar ve özgürlükler alanında da önemli kararlar vermiştir.

Anayasa'da açıkça sayılan bu ilkelere ek olarak, Anayasa Konseyi, Anayasa'da açıkça yer almayan kimi ilkeleri de tanımıştır. Anayasa Konseyi'nin anayasanın ruhundan hareketle ortaya çıkardığı ve *anayasal değere sahip ilkeler* olarak nitelendirilen bu ilkelere örnek olarak, masumiyet karinesi, kamu yararı, ölçülülük gibi ilkelerle yurttaşların siyasi parti kurma özgürlüğü, siyasi partilerin entelektüel ve ideolojik özgürlüğü ve siyasi partilerin örgütlenme özgürlüğü sayılabilir.

Sonuç

Yeni Fas Anayasası'nın temel hak ve özgürlüklere ilişkin hükümleri ile Fas Anayasa Konseyi'nin temel hak ve özgürlükler konusundaki duruşunu ele

aldığımız bu kısa sunumdan da anlaşılacağı gibi, Fas, temel hak ve özgürlüklerin korunmasına her zaman için büyük önem vermiştir. Bu açıdan bakıldığında, Fas'ın 21. yüzyılın başındaki hak ve özgürlükler hareketinin tam içinde yer aldığını söylemek gerekir.

Mevcut Anayasa Konseyi'nin yerini almak üzere bir Anayasa Mahkemesi kurulması ve bu mahkemeye geniş yetkiler verilmesi, temel hakların korunması yönündeki gelişmeleri daha da hızlandıracak ve güçlendirecektir.

MOUVEMENTS DES DROITS ET LIBERTÉS DANS LE 21ÈME SIÈCLE ET RÔLE DES COURS CONSTITUTIONNELLES

*Dr. Muhamed Achargui**

Monsieur le Président de la Cour constitutionnelle turque

Mesdames et messieurs les présidents des Cours et Conseils constitutionnels

Je voudrais d'abord vous exprimer mes vifs remerciements pour l'aimable invitation que vous m'aviez adressée en vue de participer à cette grande manifestation qui marque le 50. anniversaire de la Cour constitutionnelle turque

Et je voudrais par cette occasion présenter mes chaleureuses félicitations à la Cour Constitutionnelle de la Turquie en lui souhaitant davantage de succès et de rayonnement dans sa noble et prestigieuse mission.

Le thème que vous avez choisi pour célébrer cet anniversaire, «Mouvement des droits et libertés dans le 21ème siècle et le rôle des Cours constitutionnelles», se situe au centre de nos priorités, lorsqu'on sait que les hautes juridictions constitutionnelles sont appelées aujourd'hui plus que jamais à veiller, à travers les compétences qui leurs sont assignées, à la sauvegarde des libertés et droits fondamentaux.

Le rôle des Conseils et Cours constitutionnels dans ce domaine va d'ailleurs de pair avec la place qu'occupe de plus en plus les droits et les libertés dans les constitutions nationales.

* Président Du Conseil Constitutionnel Du Royaume Du Maroc

Le Maroc qui a reconnu depuis la Constitution de 1962, l'existence juridique des libertés et droits fondamentaux et qui à déjà prévu à cette époque la création d'une chambre constitutionnelle au niveau de la Cour suprême, s'inscrit parfaitement dans cette mouvance qui marque l'évolution des droits et libertés durant le début du 21. siècle.

En effet, le Maroc vient d'adopter par référendum du 1er juillet 2011 une nouvelle Constitution dans laquelle, il réaffirme, comme il l'avait fait dans les textes constitutionnels de 1992 et 1996 «son attachement aux droits de l'homme tels qu'ils sont universellement reconnus» et «s'engage à protéger et promouvoir les dispositifs des droits de l'homme et du droit international humanitaire et contribuer à leur développement dans leur indivisibilité et leur universalité».

La nouvelle Constitution comporte, par ailleurs, un titre spécialement consacré aux «libertés et droits fondamentaux» qui fait figure d'une véritable «déclaration des droits et devoirs» du citoyen.

Il est à signaler notamment, à ce propos, que la Constitution reconnaît clairement la primauté des traités et conventions internationales dûment ratifiées, sur les lois nationales.

Quels sont alors les libertés et les droits proclamés par la nouvelle Constitution? Et comment se présente la position de notre Conseil constitutionnel dans ce domaine.

C'est ce que je me propose, de vous présenter brièvement en raison du temps qui m'est imparti.

I- Les libertés et les droits proclamés par la nouvelle constitution

*Une simple lecture des droits et libertés proclamés par la Constitution de 2011 permet de constater que le nouveau texte constitutionnel marque **un progrès** très important dans la constitutionnalisation des droits et libertés au Maroc et des mécanismes de leur protection.*

A- Vans le nouvelle Constitution on trouve globalement des droits et libertés appartenant aux quatre générations des droits humains:

1- Au titre des droits et libertés de la 1ère génération figure en premier lieu:

• **L'égalité entre l'homme et la femme** avec la consécration du principe de la parité.

Il s'agit d'une égalité plurielle dans toutes ses dimensions: civile, politique, économique, sociale, culturelle et environnementale.

Viennent ensuite:

- **Le droit à la vie:** c'est le droit de tout être humain

- **La sûreté de toutes les personnes** par la protection contre l'atteinte à l'intégrité physique ou morale, contre les traitements cruels, inhumains, dégradants ou portant atteinte à la dignité humaine, contre la torture, l'arrestation et la détention arbitraire.

La Constitution protège aussi:

- **Le respect de la vie privée:** l'inviolabilité du domicile et le secret des communications.

- **les libertés de pensée, d'opinion, d'expression,** de création, de publication et d'exposition en matière littéraire, artistique et de recherche scientifique et technique.

La Constitution protège de même:

- **La liberté de circuler et de s'établir** sur le territoire national.

- **La présomption d'innocence et le droit à un procès équitable** ainsi que tous les droits des justiciables (droits de la défense, droit au recours...)

• **Les droits politiques** n'ont pas été négligés par la nouvelle Constitution. Sont garantis dans ce domaine.

- Les libertés de réunion, de rassemblement, de manifestation pacifique, d'association et d'appartenance syndicale et politique.

- Le droit d'être électeur et éligible.

- Le droit de vote.

- **Le droit pour les ressortissants étrangers de jouir** «des libertés fondamentales reconnues aux citoyennes et citoyens marocains, conformément à la loi» et de participer, pour ceux parmi eux qui résident au Maroc, aux élections locales en vertu de la loi, de l'application de conventions internationales ou de pratiques et réciprocité.

- **Mais la grande nouveauté** de la Constitution actuelle au niveau des droits politiques réside dans **la reconnaissance à l'opposition parlementaire d'un «Statut»** qui lui confère «des droits à même de lui permettre de s'acquitter convenablement de ses missions afférentes au travail parlementaire et à la vie politique»

- **Une autre nouveauté de taille** apportée par le nouveau texte constitutionnel concerne le **droit pour les citoyennes et les citoyens de présenter des pétitions** aux pouvoirs publics et des motions en matière législatives.

2- S'agissant des droits de la 2.ème génération, c'est-à-dire les **droits et libertés économiques, sociaux et culturels**, l'article 33- de la nouvelle Constitution précise à ce sujet que «l'Etat, les collectivités territoriales, les établissements publics oeuvrent à la mobilisation de tous les moyens disponibles pour **faciliter l'égal accès des citoyennes** et des citoyens aux conditions leur permettant de jouir du droit aux soins de **santé**, à la **protection sociale**, à la couverture médicale, à la solidarité mutualiste ou organisée par l'Etat, à une **éducation moderne**, accessible et de qualité, à l'éducation sur l'attachement à l'identité marocaine et aux constantes nationales immuables, à un **logement décent**, à l'appui des pouvoirs publics en matière de recherche d'emploi et d'auto-emploi, à l'accès aux fonctions publiques selon le mérite».

- **Le droit du travail**, est également garanti par le même article 31 de la Constitution.
- **Le droit de grève** demeure garanti. Mais les conditions et les formes selon lesquelles ce droit s'exerce, doivent, selon la Constitution être précisées par une loi organique

- Toujours dans le cadre des droits économiques sociaux et culturels, la Constitution garantit:

- **Le droit de propriété** dont l'étendue et l'exercice ne peuvent être limités que par une loi
- **La liberté d'entreprendre**

- **La libre concurrence**

• **La Constitution protège également dans cette catégorie de droits et libertés, la famille et l'enfance** ainsi que les catégories vulnérables. L'article 32. précise à ce sujet que «l'Etat oeuvre à garantir, par la loi, la protection de la famille sur le plan juridique, social et économique, de manière à garantir son unité, sa stabilité et sa préservation»

3- Quant aux droits et libertés de la 3ème génération qu'on considère généralement comme des **droits de solidarité**, on peut se référer à l'article 31 précité de la nouvelle Constitution qui comporte déjà cette idée de «solidarité entre l'Etat, les collectivités territoriales, les établissements publics et les pouvoirs publics d'une manière générale» pour aider les citoyennes et les citoyens marocains à «accéder à l'eau», à «un environnement sain» et «au développement durable».

L'article 33 du nouveau texte constitutionnel appelle, de son côté, «les pouvoirs publics à prendre toutes les mesures appropriées en vue d'étendre et généraliser **la participation de la jeunesse au développement** social, économique, culturel et politique du pays».

L'article S quant à lui évoque l'idée de «**patrimoine commun**» qui se trouve à la base des droits de la 3ème génération en considérant la «**langue amajighe**» comme faisant partie du «patrimoine commun de tous les marocains sans exception» et en insistant sur la nécessité de **préserver les ressources naturelles nationales et les droits des générations futures**, (art. 35)

Ce tableau des droits et libertés serait incomplet si on ne mentionne pas «**la libre administration**» expressément prévue par la Constitution au profit des régions et des autres collectivités territoriales;

• En face de ces droits et libertés, la nouvelle Constitution met à la charge des citoyens des **devoirs**: «Tous les citoyennes et citoyens doivent respecter la Constitution et se conformer à la loi. Ils doivent exercer les droits et les libertés garantis par la Constitution dans un esprit de responsabilité et de citoyenneté engagée» (art. 37).

4- En fin, il est à signaler que la nouvelle Constitution marocaine évoque également les droits de la 4ème génération c'est-à-dire les droits de la société technologique, en citant dans son article S la nécessité de "l'intégration et

d'interaction avec la société de savoir", et en insistant dans son article 2.7 sur le droit à l'information, dont le régime juridique est fixé par le Parlement.

Il est évident qu'un tel système de proclamation des droits et libertés serait dépourvu d'efficacité si l'on ne prévoyait pas, parallèlement à leur reconnaissance des mécanismes pour leur protection.

B- Les mécanismes de protection des droits et libertés

- *Parmi ces mécanismes, on peut d'abord observer que la Constitution fait **du Roi**, «le protecteur des droits et libertés des citoyens»*

- *Par ailleurs, la Constitution renforce la primauté de la loi, et élargit son domaine dont fait partie les libertés et les droits fondamentaux, de même elle consolide les prérogatives du contrôle parlementaire sur le Gouvernement.*

- *Toujours, parmi les mécanismes de protection des droits et libertés, on peut mentionner l'institutionnalisation **du Conseil économique et social** ainsi que la constitutionnalisation de certaines «institutions et instances de protection des droits et libertés, de la bonne gouvernance, du développement humain et durable et de la démocratie participative tels le **Conseil national des droits de l'Homme**, l'institution **du Médiateur**, l'autorité chargée de la parité et de la lutte contre toutes formes de discrimination, le Conseil de la concurrence, l'instance nationale de la probité, le Conseil consultatif de la famille et de l'enfance, le **Conseil de la jeunesse et de l'action associative**.*

*Mais l'une des grandes innovations de la nouvelle Constitution, réside, en ce qui nous concerne, dans la création **d'une Cour constitutionnelle appelée à remplacer le Conseil constitutionnel et dont les compétences ont été élargies pour connaître des exceptions d'inconstitutionnalité soulevées au cours d'un procès «lorsqu'il est soutenu par l'une des parties que la loi dont dépend l'issue du litige, porte atteinte aux droits et libertés garantis par la Constitution».***

En attendant l'installation de cette Cour, il est intéressant de rappeler le Conseil constitutionnel a su, depuis sa création en 1992-, trouver sa place et s'imposer par sa jurisprudence et l'autorité de ses décisions.

II- La position du Conseil constitutionnel à l'égard des libertés et droits fondamentaux

Crée dans le cadre des grandes réformes de l'Etat entamées par le Royaume à partir de 1990, le Conseil constitutionnel, grâce aux compétences qui lui sont dévolues et à l'indépendance dont il dispose à l'égard des pouvoirs publics, a pu, à travers les décisions qu'il a rendues (847) depuis sa création jusqu'à nos jours, affirmer un certain nombre de régies et de principes qui vont dans le sens de la consolidation de l'Etat de droit, la promotion des droits de l'Homme et le renforcement de la démocratie.

Ainsi le Conseil Constitutionnel à travers plusieurs décisions a eu l'occasion de consacrer et réaffirmer certains principes énoncés par la Constitution concernant les libertés et les droits fondamentaux: **liberté individuelle, le principe d'égalité** devant la loi, pour l'accès aux fonctions et emplois publics, entre électeurs, entre députés, entre homme et femme et le respect de la parité entre eux.

Le Conseil a rendu également des décisions qui vont dans le sens de la sauvegarde **des libertés et droits politiques**.

En plus le Conseil Constitutionnel a eu l'occasion, à partir de l'esprit de la Constitution, d'élaborer de nouveaux principes non énoncés explicitement dans la constitution en les considérant comme **des principes de valeur constitutionnelle** tels que: l'intérêt général, la présomption d'innocence, le principe de la proportionnalité... ainsi que certains principes de rapportant aux **partis politiques** comme l'affirmation de la liberté des citoyens dans la **création** des partis politiques, la **liberté intellectuelle et idéologiques** des partis politiques et de leur liberté de **s'auto-organiser**.

Conclusion

Ainsi, comme nous pouvons le constater à travers ces quelques propos consacrés aux droits et libertés proclamés par la nouvelle Constitution et la position du Conseil constitutionnel à ce sujet, le Maroc qui a toujours accordé une place essentielle à la protection des droits de l'Homme, s'inscrit parfaitement dans cette mouvance en faveur du respect de la dignité humaine et les libertés et droits fondamentaux qui a marqué le début du 21. siècle.

*Cette évolution va, sans doute, s'accentuer davantage avec la **création d'une Cour constitutionnelle** destinée à remplacer le Conseil constitutionnel actuel et dont les compétences ont été élargies davantage par la nouvelle Constitution, comme nous l'avions vu précédemment.*